

NESLİ TÜKENMEKTE OLAN BİR BİTKİ TÜRÜ :
OSMUNDA REGALİS (KRAL EĞRELTİSİ)

*Mutlu Güngördü**

1985 Temmuz ayında Bafa gölü kuzeyinde Besparmak dağlarına yaptığımız bitki coğrafyası araştırma, gezisinde araziden topladığımız numuneler arasında yer alan ve teşhisi Faik Yaltırık¹ tarafından yapılan Osmunda regalis (Kral eğreltisi)², mevcut bilgilerimize göre, bu sahada ilk defa tarafımızdan bulunmuştur.

Bir eğrelti türü olan Osmunda regalis, Osmunda familyasına aittir. Osmundalar, şimdiye kadar ortaya çıkarılan fosil örneklerine göre Permiyenden bu yana varlığı bilinen ve jeolojik devirlerde şimdikinden daha geniş bir yayılışa sahip olan bir familyadır³. Bugün ılıman bölgelerden-Tropikal bataklıklara kadar varlığını sürdüren Osmunda familyasının halen 3 cins ve 20 türü yaşamaktadır⁴. Aşağıda, önce Osmunda regalis'in yetiştirme ortamı ve genel yayılışı hakkında bilgi verilecek, sonrada bu bitki türünü bulduğumuz saha tanıtılacaktır.

* Dr. Mutlu Güngördü, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nde Araştırma Görevlisidir.

1 Araziden topladığımız bitki numunelerinin teşhisini yapan Prof. Dr. Faik Yaltırık'a burada bir defa daha teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

2 Osmunda adı, bir Sakson ilahı olan Osmunder'den gelmektedir. (L.H. Bailey, The standart cyclopedia of Horticulture, pp. 2413, New York 1941. Dilimize Kral eğreltisi diye geçen Osmunda regalis, İngilizcede Royal fern, Water fern, Bogonion veya Flowering fern, Almancada Königsfarn, Königs-Pispfenfarn, Königlische-Osmunde, Blühender-Farn, Traubenfarn veya Wasselfarn ve Fransızcada Osmude Royale, Fougère-royale, Fougère flerie, Fougère aquatique diye bilinir.

3 Holt, Rinehart and Winston, Morphology and Evulation of fossil plants, pp. 87, New York 1962.

4 G.H.M. Laurence, Taxonomy of vascular plants, pp. 345, New York 1951.

Schmidt'e göre, Atlantik-mediteran elemanı olarak kabul edilen⁵, Ellenberg'e göre ise, *Carex laevigata* grubunun batı asosyasyonuna dahil edilen ve münferit olarak doğuya da uzanabilen⁶ Osmunda regalis, çok nemli bataklıkların ve durgun suların bol güneşli veya az gölgeli kesimlerinde tam bir gelişme gösterir. Çoğunlukla hümüslü toprakları tercih eder. Osmunda regalis bu gibi ortamlarda 3 m.ye kadar boylanabilir. Bu familyaya bağlı elemanlar kuvvetli bir kök sistemine sahip olduklarından derin topraklar isterler. Bütün türler bol ışıkta iyi yetişirler. Sağlam yapılı eğreltilerden olan Osmundalar fazla kurak olmayan bütün topraklara kolayca intibak ederler. Osmundalar köklerinden ve rizomlarından elyaf elde edildiği için ekonomik bir değere sahiptir.

Ekstrem iklimlerin hüküm sürdüğü Arktik ve kontinental bölgelerle, dağlık alanlar dışında, bütün dünyada görülmekle birlikte esas yayılış alanı Batı Avrupadır. Kuzey sınırı İrlanda, İskoçya ve Güney İsveç'ten geçer. Doğuda Polonya'ya, güneyde, Doğu Akdeniz hariç, Akdeniz bölgesine kadar uzanır. Avusturya'dan daha doğuya geçmemekle beraber Kafkasların güney yüzlerinde yeniden ortaya çıkar⁷. Doğu ve Kuzey Amerika ile Japonya'nın açıklık ve nemli yerlerine iyi intibak etmiştir. Alplerin ve Kafkasların sadece güney yüzlerinde bulunuşu, soğuğa hassas olduğunu aksettirir. Yükseklik sınırı 50-1300 metreler arasındadır⁸. Türkiye'de daha çok akarsu boylarındaki setler üzerinde, ıslak ve gölgelik sahalardaki ağaçcıklar içinde bulunan Osmunda regalis'in memleketimizde görüldüğü başlıca yerler, İstanbul (Valide bendi, Belgrat ormanı, Polonezköy), Rize (Ardeşen'den Fındıklı'ya kadar), Çoruh (Artvin)⁹; İstanbul (Binkılıç-Çilingöz, Soğuksu, Hadımköy, Kurtkemer, Kilyos-Kısırkaya, Büyükdere-Bahçeköy, Sultansuyu), Giresun (Tirebolu), Rize (Fıçı-

5 G. Schmidt, Vegetationsgeographie auf ökologisch-soziologischer, s. 60, Leipzig 1969.

6 H. Ellenberg, Vegetation Mitteleuropas mit den Alpen, s. 367, Stuttgart 1969.

7 G. Hegi, Illustrierte Flora von mittel-Europa, pp. 59, München 1935.

8 P.H. Davis, Flora of Turkey and the East Aegean Islands, volume I, pp. 41, Edinburg 1965.

9 P.H. Davis, a.g.e., s. 41.

taşı koyu), Artvin (Kavkasar, Soğuksu)¹⁰; Bolayır, Çatalca, Midye ve Mahyadağdır¹¹.

Osmunda *regalis*'in bu yazımıza konu olan yeni alanı, Bafa gölü kuzeyinde, kabaca NW-SE yönünde uzanan Besparmak dağlarının güney yüzündeki Kocadere vadisinin Karahayıt köyü kuzeyine rastlayan kesimidir. Bu kesim Kocadere vadisinin eğim kırıklığı yaptığı oldukça düz bir alana rastlar. Kocaderenin, yaz devresinde kurumasına rağmen, vadinin bazı kesimlerinde yer yer su birikintileri görülür. Osmunda *regalis* sözü edilen bu su birikintileri kenarlarında oldukça sınırlı bir yayılışa sahiptir. Besparmak dağlarının güney yüzleri, bugünkü iklim şartları altında doğal olarak kızılçam (*Pinus brutia*) ormanlarının yayılış alanıdır. Geniş ölçüde tahrip edilmiş olduğundan, bugün kızılçamlar dağınık gruplar halindedir. Tahrip ten sonra saha çoğunluğu maki elemanları olan şu türlerle kaplanmıştır: Kermez meşesi (*Quercus coccifera*), katranardıcı (*Juniperus oxycedrus*), katırtırnağı (*Spartium junceum*), funda (*Erica arborea*), akça kesme (*Phillyrea latifolia*), defne (*Laurus nobilis*), mersin (*Myrtus communis*) delice (*Olea europaea* var. *oelaster*), menengiç (*Pistacia terebinthus*), Kocayemiş (*Arbutus unedo*), zakkum (*Nerium oleander*) ve *Calycotome villosa*. Bu türler, çoğunlukla kızılçamların tahrip edildiği yamaçlarda yer alır. Osmunda *regalis*'in görüldüğü vadi içlerinde hakim ağaç türleri çınar (*Platanus orientalis*) ve kızıl ağaç (*Alnus glutinosa*) dır. Kocadere vadisinde Osmunda *regalis*'in yükselti sınırı yaklaşık 290-350 metreler arasındadır.

10 H. Demiriz-B. Tutel-A. Aydın, Türkiye flora ve vejetasyonu üzerinde araştırmalar: IV. Türkiye pteridophyt'lerine ait yeni materyaller: Filicales, İ.Ü. Fen Fakültesi Mecmuası, seri B. Cilt XXXIV, sayı 3-4, s. 141, İstanbul 1969.

11 D.A. Webb, The flora of European Turkey, Proceedings of the Royal Irish Academy, pp. 9, 1966, Dublin.